

Juha Kivekäs

Lapista Saksaan

Lapplaiset näytillä Saksassa 1890 ja 1900-lukujen
vaihhteessa.

Sisällysluettelo

Alkusanat:

Lapista Saksaan.

Saamelaiset saksalaisten eläintarhoissa.

Hannoveri v.1925.

Eräs aivan uudella tavalla järjestetty eläintarha.

Lappalaisten pakeilla

Jomppaset.

Lappalaiset ulkomailla.

Eläinsuojelus.

Hagenbeckin laskuun.

Lappalaisia.

Lappalaisia vierailulla Helsingissä.

Niemelän Armas Saksassa v.1952.

Loppusanat:

Juha Kivekkään muita kirjoja:

Alkusanat:

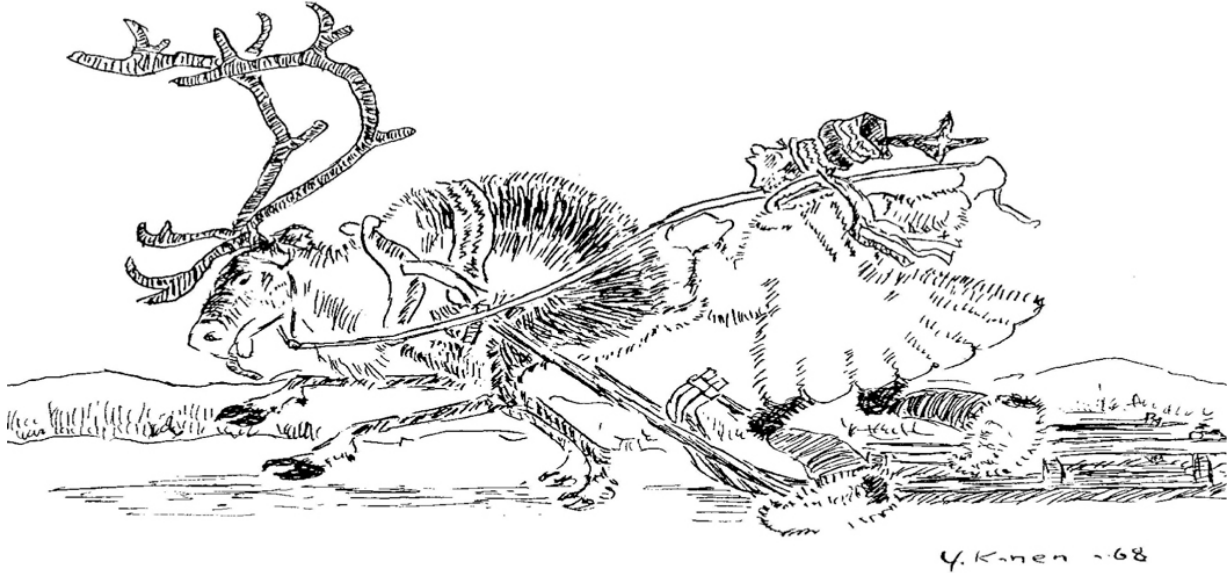
Kuva-kirja Lapin ihmisten rohkeista matkoista Etelä-Suomeen ja Saksaan 1800 ja 1900 lukujen vaihteessa, viimeinen matka tehtiin v.1952. Matkalle otettiin mukaan lapset, porot, pulkat, kodat ym. Matkat kestivät joskus jopa yli 8 kuukautta. Saksassa syntyi matkalaisille lapsia, vietettiin häitä ja kuoltiin.

Kirjassa on vanhojen lehtikirjoitusten lisäksi, Kari Auton, Jukka Parkkisen, Veli-Pekka Lehtosen ja Yrjö Kortelaisen aiheeseen liittyviä kirjoituksia, siitä kiitos heille.

Valokuvat ovat kirjan tekijän hallussa olevia vahoja postikortteja, joita matkaajat toivat mukanaan, lisäksi on yksi Museoviraston omistama valokuva ja muista kuvista kiitos Tarja Ylitalolle, Maija Vuontisjärvelle ja Tuula Kelottijärvelle.

Juha Kivekäs

Lapista Saksaan.

Havske guojbme oaned matke. — Hauska kumppani
lyhentää matkan

Kari Autto:

Saamelaiset saksalaisten eläintarhoissa.

Ounastunturin seudun saamelaisia, yhdessä seutukunnan muiden saamelaisten kanssa joita kerättiin Enontekiön ja Kautokeinin alueelta, vietiin iso joukko kaikkine tavaroineen ja poroinensa v. v. 1925 ja 1930 Saksaan näytille, nämä näyttelypaikat sijaitsivat sikäläisisten eläintarhojen-alueilla. Esittelyn tarkoitus oli näyttää saksalaisille, kuinka huonoja muut rodut ovat heidän rodun rinnalla. Se sopi Suomelle hyvin. Ilmapiiri oli sellainen Suomen ja Saksan lisäksi muissakin naapurimaissa.

Elli Autto oli molemmilla kerroilla mukana. Ensimmäisellä kerralla hänellä oli mukana 12 -vuotias Arvi-poika ja alle vuoden ikänen Anni-tytär komsiossa. Komsio on saamelaisten nahkapäälysteinen ja puinen lastenkätkyt, jossa lapsi kulki tuohon aikaan vielä tunturissakin mukana, kesällä poron kantamana, ja talvella poron pulkassa tai reessä. Elli Autton muistetaan kertoneen toisella kerralla, vuonna 1930 olleen ilman lapsia tällä matkalla mutta Ottar-lehden 4/2007 mukaan hänellä olisi ollut Anni-tytär mukana. Elli Autton mies oli Juho Autto. Matkanjohtaja ja järjestäjä, saksalainen Franz Dubbick (1887–1986) sanoi ettei Juho ole lappalainen, eikä hän siksi huoli Juhoa mukaan. Saksalainen oli asiantuntija alallaan, tietäähän sen!

Juho oli suomalainen vaikka vähän saamelaisverta hänessä voi ollakin isiensä vaimojen kautta. Juho ei olisi lähtenyt vaikka olisi pyydetty, häntä ei olisi millään konstilla saatu Saksaan! Elli Autton lisäksi Nils Nutti, Piera Magga ja Helli Kitty, ynnä monet muut, olivat myös näillä ”ulko-

maanmatkoilla” jonne lähdettiin hyvän palkkion toivossa. Palkkio Saksasta on lähetetty kuulemma nimismiehelle Kittilään? Jukka Parkkisen kirjan mukaan se olisi lähetetty Enontekiön nimismiehelle joka olis luonnollista? Kukaan ei ole raportoinut, että näille ”sirkustähdille” oltaisiin mitään palkkiota tilitetty näiltä ”esiintymismatkoilta” joka kyllä tuntuisi kummalliselta ettei olis tilitetty? Tuskinpa Elli Auttokaan olisi toiselle reissulle lähtenyt jos ei olis rahoja saanut edellisestä reissusta? Ihmeellistä on kuitenkin se kun tilityksistä ei ole kerrottu eikä tiedetä kuinka paljon nimismies on pidättänyt veroja ja välityspalkkioita?

Kahdeksan ja puoli kuukautta kesti yksi reissu. Saksassa näille saamelaisille ei annettu rahaa vaan heistä itsestään otetuista valokuvista painettuja postikortteja. Näitä postikortteja he saivat myydä heitä katsomaan tulleille ihmisille josta saivat pientä taskurahaa. Siksi onkin reissuista valokuvia dokumentteina näiden ihmisten jälkeläisille jäännyt, mitä sattui säästymään kun saksalaiset polttivat koko Lapin sodan loppuvaiheissa, johon ajauduttiin sodan voittajan Neuvostoliiton pakottamana. Saksan reissuilla on kuumuus ja lämpö ollut paha haitta näille saamelaisille, heillä ei ollut tähän ilmastoon sopivia asusteita eivätkä he olleet tottuneet näin lämpimiin ilmoihiin. Marianpäivä on maaliskuussa ja se on ollut saamelaisilla juhlapäivä.

Saamelaisia Saksassa 1930, postikortti. 1. Keto Joannas (Joonas Ketola), 2. Rijaid Niillas (Nils Valkeapää), 3. Biera Anne (Anne Pentha), 4. Armas Niemelä, 5. Simoni Laakso, 6. Ella Stina Laakso, 7. Veikko (ed. poika), 9. Stalon Inga (Inger Aslkasdatter Gaup), 8. Elli (ed. tytär), 10. Elli Autto, 11. Mahte Danel (Daniel Mathisen Hetta), 12. Nilut Issat (Isak Nilsen Hetta), 13. Einari Leppäjärvi, 15. Rugas Inger Anna (Inger Anne Nilsda), 16. Duommas-Duomma (ed. mies, Thomas T. Magga), 14. Aini (ed. tytär), 17-19. Paulos-Antta Gunna lapsineen, 22. Jovsseba Niillas (Nilla Josefsen Magga), 23. Tuntematon, 24. Dule-Mikku (Mikkel Nilsen Pulk), 20. Anna Helena Rantatalo (ed. vaimo), 25. Isak Mikkel, 21. Nils Johan (ed. lapsia), 26. Sunnen Risten (Kristen Hetta), 27. Mahte Ovlla (Ole Mathisen Hetta), 28. Nuhte-Niga (Nils Nutti eli Nutti-Niku), 29. Marja (Juhanas Antten tytär).

N:o 22-23 = Nilla Josefsen Magga ja hänen tyttärensä Olga. (Hän oli myöhemmin Vieno Laakson vaimo.)

Marian-päivän juhla-asusteet Koutokeinossa ja Hetassa maaliskuun lopun lumituiskuissa ja pakkasissa ovat paikallaan, mutta kun ne samat asusteet laitetaan ylle Saksan helteissä niin heillä oli tukalaa, varsinkin kun he olivat näihin lämpötiloihin täysin tottumattomia. Kun vielä keski-talven pakkasvarusteisiin kuuluvia peskiä ja säpikkäitä myöten piti pitää kesähelteessä niin aina pahempi. Peski on poron nahkasta tehty karvaturkki ja säpikkäät poron nahkasta tehdyt housut. Kun katsoo Ottar-lehden kansikuvaa niin näkee selvästi kuinka kuvan lapsi kärsii siinä kuumuudesta.

Saamelaiden pahin kiusaus Saksassa oli heille liika lämpö! Se porukka oli varmasti niissä varusteissa hullunkurinen näky siellä minne ne varusteet eivät kuuluneet yhtä hullunkurisia kuin mitä saksalaiset olivat heidän varusteissaan paleltumassa vähän myöhemmin sota-aikana Lapissa. **Ottar**-lehden numerossa 4/2007 Odd Mathis Hetta, eläkkeellä oleva kansantieteen maisteri, syntyjään kautokeinolainen saamelainen, kirjottaa ”Samer på utställning i Tyskland 1930- Saamelais-näyttely Saksassa v.1930” luvussa melkoisen tarkan ja arvokkaan kertomuksen tästä kummasta reissusta. Sen mukaan näyttelyssä mukana olleille saamelaisille maksettiin 100 kr/kk (maatöölaisen päiväpalkka oli 3 kr miehille ja 2 kr naisille). Kotiin palattuansa he saivat palkan 8 ½ kuukaudesta 850 kr. Vuoden 1930 reissulle Franz Dup-pick keräsi 31 saamelaista Norjasta, Ruotsista ja Suomesta. Näillä oli saamelaiskylä

Kuva: Saksassa 1925. Franz Dubbick, Daniel M. Heatta, Anne Pentha ja Ole M. Heatta.

useammissa Saksan kaupungeissa keväästä syksyyn. Poroilla kokoonnuttiin eri suunnista Palojoensuuhun jossa heitä oli sitten yhteensä 31 henkilöä, 52 työ- ja ajoporoa, 2 vaadinta (naaras emäporo), 10 koiraa, 11 kodan tarpeet, ym kalustoa kenkäheiniä myöten. Siitä kaikki lastattiin hevoskyythin elukoita myöten ja Kaulirannalle asti mentiin hevospelissä. Siitä tavaravaunuissa Helsinkiin, josta laivalla meren yli ja sielä taas junakyytillä perille asti. Retki kesti 8½ kuukautta ja kotona oltiin marras-joulukuun vaihteessa.

1952 Saksassa kävi sitten oikeasti viihteellinen porukka, joka ei ollut tekemisissä edellisten reissujen kanssa kuin idean verran. Tässä reissussa saattoi olla aineksia ruokkia tulevia kiistoja siitä, miten on soveliasta käyttää saamelaisten asusteita ja missä tilanteissa samalla kun saamelaisia itseään halveksuttiin. 50-luvulla ei olisi ollutkaan enää Ounastunturin saamelaisia. Elli Autto ja Piera Maggakin olivat jo liian iäkkitä tällaiseen

Kuva: Esiintymislavalla Saksassa v.1930

Aini Maggan ja Oskari Siepin hääkulkue Saksassa v.1930: 1. Aini Magga, 2. Oskari Sieppi, 3. Joonas Ketola, 4.?, 5. Armas Niemelä, 6. Simeoni Laakso, 7.?, Tuomma Magga, 9. Piera Magga, 10, Mihkalin muori eli Juhánas Antin tytär Márjá, 11. Nils Nutti Nikodemus eli Nutti Niku